

МАЛИ ПРОСТОНАРОДНИ СЛАВЕНОСЕРБСКИ РОМАН

Сава@Damjanov, *Ишћика јеројолишћика@VUK*, „Агора”, Зрењанин – Нови Сад 2014.

„Мали простонародни славеносербски роман” је одредница која се налази испод наслова последње књиге Саве Дамјанова, *Ишћика јеројолишћика@VUK* (2014), а она није ништа друго до модификација наслова *Мале њросћонародне славено-сербске њеснаришће*, коју је Вук Стефановић Караџић објавио у Бечу, 1814. године. Тако постаје још очигледнија веза између ње и другог дела наслова овог романа – *Vuk*. Можда ће неки од читалаца помислити да је реч о биографском роману. Ако је позната чињеница да је Дамјанов и историчар српске књижевности, било би логично да се овај научник посветио тзв. жанру приче о животу, чак бисмо за такву тврдњу могли да пронађемо доста упоришта у штиви које је пред нама, ипак бисмо промашили суштину овог романа. Он јесте, поред осталог, и роман о Вуку Стефановићу Караџићу, али није биографски роман.

На основу књига Саве Дамјанова које су посвећене историји српске књижевности (упореди петокњижје: С. Дамјанов, *Српска књижевности искоса*, Београд, 2011–2012), можемо се уверити да он познаје „законе историје”, али, подједнако, и „законе поетике” који одређују „услове под којима живот може да буде стављен у уређену причу” (Жак Рансијер). Не сумњам да живот и дело Вука Стеф. Караџића могу и заслужују да буду предмет романа, штавише, верујем да они јесу *врхунски романескни предмет*. Пишући о последњем роману Фрање Петриновића, *Алмашћки кружоци лечених месечара* (2011), указао сам на парадокс који настаје када се биографија користи у књижевним условима, као и на могућност овог дискурса, „ако се укине аристотеловски сукоб између логике радњи и тока живота, односно између поретка фикције и поретка емпиријске стварности” (Рансијер). Дамјанов управо то и чини и укида све логике: не прати један ток живота и времена радње, већ неколико, и то не паралелно, него истовремено, чак и прожимајући их. Тако се, рецимо, у његовом роману, преплићу судбине и сусрећу личности јунака

из XIX и XX века, као и овог, XXI. Вук се сусреће са својим савременицима, али и са Милошем Црњанским, односно Ивом Андрићем. Место већине сусрета је Беч, тј. царствујушчи град Вијена.

Један од најлепших сусрета у лавиринту Историје, односно у једном од огледала времена и простора, био је са Миленом Јесенском (Milena Jesenská), која у једном од својим писама признаје Вуку:

„Најлепше сијам када сам у Вашим рукама, тј. шапама, тј. канцама: било то у Отоманској империји, Царствујушчем граду Вијени, хајдук-Вељковој Крајини, Београду, Новом Саду или на Небесима...”

Историјске чињенице су и те како важне Дамјанову, „јер, без г-ђе Историје као љубавнице (макар тајне!) ни један сербски литерата није схватан озбиљно, чак су таквим заблуделим (неисторичним!) овчицама придевани епитети 'шалабајзер', 'књишки мољац', '(ПОСТ)модерниста', 'мали Борхес', 'философ', и т. сл...” Даље је још експлицитнији:

„Можда би било боље рећи да је главни јунак ове повести 'у малом прсту' држао Историју, јер то није никако отрцана фраза него простонародна изрека која се управо у једној од његових књига може пронаћи.”

Писци са којима се Вук сусреће, Андрић и Црњански, такође су држали историју „у малом прсту”, и писали своје добрознане романе на историјске теме. Један сусрет Поезије и Историје одиграо се у бечкој пивници:

„— Овде су се, мој господине, једном сусреле Поезија и Историја, а ја сам тај сусрет детаљно описао у *Сеобама!*

— Како си описао ако нијеси својим очима видјео? Поетичарска фантазија није тема романтичких повести, њихова тема треба да је из народног живота, али само за онога који тај народ (и историју његову!) изврсно познаје!!!

— Ваш имењак није тако мислио, он је ишао за језиком својих снова — изазивао је по обичају Црњански (Церњански?)...”

У овом роману није реч о „поетичарској фантазији”. Што не значи да се аутор ове књиге одлучио да дешифрује неке историјске чињенице или да реконструише поједине историјске догађаје. За оне којима је дража историја постоји „Епилог”, у којем су наведене две биографске одреднице о Вуку Стефановићу Караџићу: једна из *Лексикона њисаца Јуџославије*, коју је саставио Голуб Добрашиновић, један од најбољих познавалаца Вуковог живота; друга из *Крајике историје српске књижевности*, Јована Деретића. Тако се могу упоредити извори: историјски, на једној,

и наративни, на другој. Постоје и невербални извори: графике којима започиње свако поглавље; односно фотографије, цртежи и колажи, којима је испуњено цело XX поглавље – „Вук и авангарда”. Могу се поредити, али не и поистоветити, историјско приповедање и структура текста романа. Прво је потчињено временском и узрочно-последичном редоследу. У структури романа је тај редослед поремећен. „Основни структурни смисао приповедања”, како би то запазио Јуриј М. Лотман, није концентрисан на почетак и крај, као што је то уобичајено. Он почиње – крајем: на самом почетку суочени смо са смрћу главног јунака (види Увод: „На гробу Вука Стеф. Караџића”). А на крају – један нови почетак: тек откривена „фудбалска каријера Вука Стефановића Караџића”. Иако је јунак приповедања историјска личност с краја XVIII и прве половине XIX века, смисао догађаја окренут је ка савремености (индикативно је XXII поглавље: „Из XX-ог века”), тако да се поред Милоша Обреновића, са Вуком, или барем са његовим идејама и књигама, сусрећу: маршал Тито, Слободан Милошевић, Зоран Ђинђић, али су се у Бечу, граду његовог најдуже боравка и смрти, са њим могли „сусрести” и Стаљин и Троцки, Сигмунд Фројд, па чак и Хитлер.

„Да ли смо стварни или не, да ли је Неко читао Нешто, да ли се Не-чији путеви укрштају у извесним просторно-временским координатама?! Вук Стефановић Караџић се није бавио таквим и сличним метафизичким темама: области његовог интересовања биле су другачије, али не мање важне за новију историју Срба свих вјера и раса, односно за НАРОД који се током те историје непрестано будио да би потом уснио што безбрижнијим сном...”

Оне који су имали у рукама претходне књиге Саве Дамјанова, верујем да неће изненадити његов нови роман. Онима који још нису прочитали ниједну књигу Саве Дамјанова (ако таквих има?), неће помоћи никакво објашњење. Ипак, следи упозорење: дела Саве Дамјанова не налазе се међу апокрифним делима, која се чувају у Дигиталној Народној библиотеци у Београду, већ се налазе међу другим ауторским књигама (студијама и прозним делима, поезији и романима) у Народној библиотеци, односно у Библиотеци Матице српске у Новом Саду. Можда је чак понека од његових књига залутала и међу канонске књиге српске књижевности.

Зашто ово упозорење? Кривац је сам аутор, јер је у насловима две своје књиге ставио да су „апокрифне”: *Апокрифна историја српске (иоси) модерне* („Службени гласник”, Београд 2008) и *Историја као апокриф* („Агора”, Зрењанин; Културни центар Новог Сада 2008). Можда је због тога рецепција ових књига била под сталним знаком сумње, чак и страхом од забране, од неке врсте јереси, или чега ли већ?

Да ли је историја коју пише Сава Дамјанов заиста апокрифна, у смислу – лажна, подметнута? У односу на коју, аутентичну, правоверну историју? Када Дамјанов пише о појединим писцима српског класицизма, па романтизма, и тако стиже до књижевне авангарде и књижевности постмодерног доба, чини то на начин који је примерен књижевном историчару, и у том поступку нема ничег апокрифног.

Сумњу могу да изазову питања која се до сада нису постављала, закључци до којих долази а који су до сада најчешће били прећуткивани, оно што је било *несумњиво*, или оно у шта се до сада није сумњало, или није могло сумњати.

Да ли је Вук Стефановић Карацић – баук, хук после кога је настао мук?

Да ли је песништво Лукијана Мушицког могуће видети у постмодерној перспективи?

Да ли је *Роман без романа*, Јована Стерије Поповића антиципација српске постмодерне прозе?

Ако одговоримо потврдно на постављена питања, онда смо прихватили основне тезе које износи Сава Дамјанов у својим текстовима. А да ли смо их, истовремено, прихватили, и као историјске чињенице, односно као елементе овде заговоране историје српске (пост)модерне, уколико је она могућа, па макар и непризната?

У канонизованој историји српског класицизма, романтизма итд. писци којима се бави књижевни историчар Сава Дамјанов имају своје место, неко повлашћеније, а неко само запећак. Дамјанов својим истраживањима брише прашину са поједних заборављених и недовољно читаних, па и истражених писаца, попут Ђорђа Марковића Кодера, као и појединих мање истраживаних, па и недовољно признаваних тема, као што је, рецимо, фантастика српске књижевности. Управо зато је и његова историја апокрифна, јер је другачија, јер се залаже за ново читање традиције.

А кад је у питању његова проза, касније препозната и као постмодернистичка, Дамјанов инсистира на иновативности и инвентивности, на ARS COMBINATORIA, на креативно-конструкцијском комбиновању различитих елемената итд. Његова проза је више од позива на читање постмодерне књижевности. Она је и својеврсна одбрана постмодерне књижевности. Од тврдње, коју истиче Дамјанов: „Постмодернизам није (књижевни) злочин”, преко истрајавања у континуитету читања, као *историје читања*, до демократије читања и презентације књижевног текста као компјутерског хипертекста.

У светлости или под сенком претходних тумачења, може се читати и нова књига Саве Дамјанова, *Ишшка јеролишшка@VUK*. Намеће нам се поређење са његовом претходном књигом, *Историја као апокриф*, са сличном научном, односно псеудо-научном структуром ове две књиге.

Историјске личности у неисторијским ситуацијама. И то које личности! Све сами прваци романтизма. Циркус Историје није заобишао ни наше савременике, познате личности, тзв. јавне раднике, политичаре.

Сава Дамјанов, потом Сава Пост-Дамјанов, а сада Сава@Damjanov, пародира, первертира, травестира, до непрепознатљивости мутира прозни жанр, пре свега. На једној страни – писање приче, а на другој – настајање или нестајање романа. На трећој – ауто-рецепцију свега тога. У „Предговору за Ремек-дело”, тј. у напомени, сазнајемо да је РЕМЕК-ДЕЛО последњи роман Саве Дамјанова (1994). Шта се десило са наведеним романом? Да ли је он икада написан, довршен, па онда распарчан – то остаје да голица машту читалаца и критичара, по вокацији демистификатора. Књига која се појавила десетак година касније, без обзира на сличност у наслову, *Ремек-делце* (2005), није роман, већ збирка прича. На роман је требало сачекати наредних девет година. И у њему наилазимо на сличну напомену: *Ийика Јеројолићика@VUK* „није само његово најновије прозно остварење већ и последње”.

Прва књига Саве Дамјанова, *Испраживање савршенства* (1983) је роман, настојање да се успостави Целина. Последња књига Саве@Damjanova, *Ийика Јеројолићика@VUK* је такође роман. Целина је, коначно, после 30 година успостављена.

Све прозне књиге које су објављене између ове две: прве и последње, указивале су на Несавршенство, на немогућност Целине. Оне су негација склада. А како је то извршено, осим у теоријском, односно поетичком смислу, и у формалном (иновативном) смислу, могли бисмо, опет условно, говорити и о деструкцији, ако не и о својерсној анти-Дериди деконструкцији итд.

До сада нисам посебно истицао (али таква одредница се сама намеће) хуморну димензију (уз све набројане димензије) прозе Саве Дамјанова (Пост-Дамјанова, Саве@Damjanova). Поред „дискурса мистификација”, поред љубавног разговора, присутан је и „дискурс веселе књижевности”. И у новом, *малом просјонарском славеносербском роману* Саве Дамјанова све је подвргнуто хумористичком третману – његов Јунак, сам Писац, односно његов антипод, баш као и само дело. И његова иронија има двоструку структуру: стварну и симулирану, факте и фикције, што омогућава „комбиновање нежности и размишљања” (Светлана Бојм), „транскултурну интимност” и бритак иронични став. То је његова политика идентитета. Али *Ийика* је и етика и поетика. Носи црвену капу и гласно пита: Ко се боји вука још?

Зоран ЂЕРИЋ